

PROBLEM OPTYMALIZACYJNY DE FINETTIEGO DLA PROCESÓW LÉVY'EGO

ZBIGNIEW PALMOWSKI

STRESZCZENIE. Celem tej pracy jest przedstawienie wybranych metod probabilistycznych w rozwiązywaniu tzw. dywidendowego problemu optymalizacyjnego oraz pokazanie związków z innymi metodami analitycznymi związanymi m.in. z teorią równań różniczkowych.

SŁOWA KLUCZOWE. problem dywidendowy ★ proces Lévy'ego ★ optymalna strategia ★ równanie HJB

SPIS TREŚCI

1. Przedstawienie problemu	2
2. Uogólnienia	3
3. Dualna reprezentacja	4
4. Strategia barierowa	5
5. Optymalność i rozwiązania lepkościowe	6
6. Funkcja skalująca i funkcje Bernsteina	8
7. Przykłady	9
Podziękowania	10
8. Dodatek	10
Literatura	11

1. PRZEDSTAWIENIE PROBLEMU

Teoria optymalizacji (dyskretnej i losowej) czy też teoria sterowania stanowi obszerną dziedzinę matematyki związaną z równaniami różniczkowymi, analizą matematyczną czy też informatyką. Celem tej pracy jest opis bardzo szczególnego stochastycznego problemu optymalizacyjnego, który w ostatnim czasie skupił ogromną uwagę matematyków aktuarialno-finansowych oraz pokazanie jakie metody badawcze i pytania są z nim związane. To na co pragniemy zwrócić szczególną uwagę to są nowe metody probabilistyczne związane z martynałami pozwalające na analizę procesów posiadających skoki.

W pracy będziemy zajmować się spektralnie ujemnym procesem Lévy'ego $\{X_t, t \geq 0\}$. Jest to proces stochastyczny o wartościach rzeczywistych, o stacjonarnych i niezależnych przyrostach i o trajektoriach prawie wszędzie typu cádlág¹. Określenie *spektralnie ujemny* oznacza, że dopuszczamy tylko skoki ujemne lub brak skoków. Będziemy dopuszczać też możliwość dowolnej początkowej wartości $X_0 = x$, co będzie podkreślone w oznaczeniu przestrzeni probabilistycznej, na której formalnie ten proces jest zdefiniowany $(\Omega, \mathcal{F}, \{\mathcal{F}_t\}_{t \geq 0}, \mathbb{P}_x)$, gdzie $\mathcal{F}_t$ jest naturalną, prawostronnie ciągłą filtracją procesu X oraz $\mathcal{F} = \bigvee_{t \geq 0} \mathcal{F}_t$. Później będziemy pisać $\mathbb{P}_0 = \mathbb{P}$. Dwa przykłady procesów są dla nas najistotniejsze. Pierwszy to *liniowy ruch Browna*

$$(1.1) \quad X_t = x + \eta t + \sigma B_t, \quad \eta \in \mathbb{R}, \sigma > 0,$$

gdzie B_t jest ruchem Browna. Drugim przykładem jest proces Craméra-Lundberga

$$(1.2) \quad X_t = x + \eta t - \sum_{k=1}^{N_t} (C_k - \mathbb{E}C_1),$$

gdzie C_k tworzą ciąg nieujemnych, niezależnych zmiennych losowych o jednakowym rozkładzie przycho-dzących zgodnie z niezależnym od nich, jednorodnym procesem Poissona z intensywnością λ . Powyżej $\mathbb{E}_x[\cdot]$ ($\mathbb{E}[\cdot]$) jest wartością oczekiwaną względem $\mathbb{P}_x$ ($\mathbb{P}$) (często też będziemy pisać $\mathbb{E}_x[\cdot, \mathbf{1}_A] = \mathbb{E}_x[\cdot; A]$). W teorii ryzyka oba procesy opisują ilość rezerw jakie firma posiada w momencie t . W przypadku (1.2) x jest początkowym kapitałem, zmienne C_k opisują zgłaszane szkody, zaś $\eta + \lambda \mathbb{E}C_1$ podaje stałą intensywność wpłat. Zwykle zakłada się, że $\mathbb{E}X_1 > 0$ (lub powyżej $\eta > 0$) czyli, że rezerwy rosną do nieskończoności z prawdopodobieństwem 1. Tak też będziemy zakładać w całej tej pracy. Dodatkowo będziemy zakładać, że firma wypłaca tzw. dywidendy. Formalnie odpowiada to wprowadzeniu regulowanego procesu

$$(1.3) \quad U_t^\pi = X_t - D_t^\pi, \quad t \geq 0,$$

gdzie π jest *dopuszczalną* strategią wypłaty (sposobem wypłaty lub też sposobem wyboru procesu D_t^π); patrz de Finetti [11]. Cała ewolucja procesu w czasie jest możliwa do momentu ruiny

$$\tau^\pi = \inf\{t \in \mathbb{R}_+ : U_t^\pi < 0\}$$

czyli do pierwszego momentu, kiedy regulowany proces (po wypłacie dywidend) spadnie poniżej 0. Powyżej wspomniana *dopuszczalność* oznacza, że proces D_t^π jest adaptowalny względem $\mathcal{F}_t$ (czyli decyzje są podejmowane w oparciu o dostępną wiedzę na temat dotychczasowej ewolucji procesu), typu cádlág oraz taki, który nie dopuszcza ruiny poprzez wypłatę dywidend:

$$(1.4) \quad \text{dla każdego } t \leq \tau^\pi \text{ mamy} \quad \begin{cases} D_t^\pi - D_{t-}^\pi \leq (X_t - D_{t-}^\pi) \vee 0, \\ D_t^{\pi(c)} - D_u^{\pi(c)} \leq \mathbb{E}X_1(t-u) \quad \forall u \in [0, t), \end{cases}$$

gdzie $D_t^{\pi(c)}$ oznacza część ciągłą procesu D_t^π . Oznaczmy przez Π zbiór wszystkich dopuszczalnych strategii.

Naszym celem jest maksymalizacja wypłaty z punktu widzenia akcjonariuszy (dla firmy wyznacza ona zatem największą wypłatę jaką powinna wypłacić). Jest ona równa średniej, zdyskontowanej i łącznej wypłacie dywidend wypłaconych do czasu ruiny:

$$(1.5) \quad v(x) := \sup_{\pi \in \Pi} \mathbb{E}_x \left[\int_0^{\tau^\pi} e^{-qt} dD_t^\pi \right].$$

¹cádlág= prawostronnie ciągły ze skończonymi lewostronnymi granicami

Stała $q \geq 0$ jest stopą dyskontową. Innymi słowy, naszym celem jest znalezienie v oraz identyfikacja optymalnej strategii π^* (o ile ona istnieje), która realizuje powyższe supremum.

2. UOGÓLNIENIA

Większość prezentowanego tutaj materiału po pewnych modyfikacjach może być użyta w ogólniejszych lub nieco innych problemach dywidendowych. W szczególności można rozważać następujące wariacje prezentowanego modelu.

Koszty transakcji czyli tzw. kontrola impulsowa. Można wprowadzić tzw. stałe koszty transakcji $K > 0$, które są płacone firmie za każdą wypłatę dywidend. W tym przypadku:

$$v(x) = \sup_{\pi \in \Pi} \mathbb{E}_x \left[\int_0^{\tau^\pi} e^{-qt} dD_t^\pi - K \int_0^{\tau^\pi} e^{-qt} dN_t^\pi \right],$$

gdzie N_t^π jest procesem liczącym skoki procesu D^π . Mówi się wtedy o kontroli impulsowej związanej z wyborem momentów płacenia dywidend oraz ich wielkości; patrz [3].

Model z funkcją Gerbera-Shiu. W modelu tym uwzględnia się koszt wielkości długu w momencie ruiny. W tym celu wprowadza się tzw. *funkcję kary* $w : (-\infty, 0] \rightarrow (-\infty, 0]$ oraz funkcję Gerbera-Shiu:

$$\mathcal{W}_w^\pi(x) := \mathbb{E}_x \left[e^{-q\tau^\pi} w(U_{\tau^\pi}^\pi); \tau^\pi < \infty \right].$$

W przypadku kiedy $w = -1$ funkcja $-\mathcal{W}_w^\pi(x)$ opisuje tzw. prawdopodobieństwo ruiny. W tym modelu funkcja wartości jest sumą:

$$v(x) := \sup_{\pi \in \Pi} \left\{ \mathbb{E}_x \left[\int_0^{\tau^\pi} e^{-qt} dD_t^\pi \right] + \mathcal{W}(x) \right\};$$

patrz [3].

Model dualny. W tym przypadku rozważa się proces Lévy'ego X_t spektralnie dodatni, to znaczy pozbawiony ujemnych skoków; patrz [6] i referencje tam zawarte.

Inne momenty zatrzymania i wpłaty. Można rozważać inne momenty ruiny. Szczególnie interesująca jest tzw. Paryska ruina, która dopuszcza przebywanie poniżej 0 procesu regulowanego ale nie dłużej niż ustalony z góry horyzont czasowy; patrz [8]. Są też modele, w których dopuszcza się wpłaty R_t^π czyli dodatkową regulację związaną z 'podnoszeniem' procesu w górę. Pierwszą możliwością są wpłaty kompensujące ruinę i utrzymujące proces w półosi $[0, \infty)$. W tym przypadku proces regulowany jest równy

$$U_t^\pi = X_t - D_t^\pi + R_t^\pi$$

oraz funkcja wartości jest równa:

$$v(x) = \sup_{\pi \in \Pi} \mathbb{E}_x \left[\int_0^\infty e^{-qt} dD_t^\pi - \phi \int_0^\infty e^{-qt} dR_t^\pi \right],$$

gdzie ϕ są stałymi kosztami wpłat; patrz [2]. Inną możliwością jest całkowanie powyżej tylko do momentu pojawienia się pierwszego skoku dostatecznie dużego aby regulowany proces przed wpłatą znalazł się poniżej ustalonego poziomu $c < 0$.

Proces odnowy skoków. W tym przypadku proces N_t z (1.2) można zastąpić procesem odnowy, w którym wykładnicze czasy pomiędzy kolejnymi skokami są zastąpione dowolną, dodatnią zmienną losową. Literatura w tym przypadku jest ogromna, patrz np. [1] i referencje tam zawarte.

X jest rozwiązaniem stochastycznego równania różniczkowego. Najprostszym przypadkiem jest kiedy intensywność wpłat zależy od obecnego stanu rezerw, czyli X_t rozwiązuje następujące stochastyczne równanie różniczkowe:

$$dX_t = \eta(X_t) dt - dZ_t, \quad X_0 = x,$$

gdzie Z_t jest procesem Lévy'ego (najczęściej subordynatorem, czyli rosnącym procesem Lévy'ego) zaś $\eta(\cdot)$ jest ustaloną, dodatnią funkcją, patrz [20]. W przypadku kiedy $Z_t = \sigma B_t$ dla $\sigma > 0$, proces X_t jest szczególnym procesem dyfuzji. Na ten temat jest bardzo aktywnie rozwijany i istnieje ogromna literatura, patrz np. [21] i referencje tam zawarte.

Inne funkcje wypłaty. Można rozważać tylko strategie D_t^π , które są absolutnie ciągłe z gęstością d_t^π . W tym przypadku wybiera się tzw. dodatnią funkcję użyteczności $U(\cdot)$, która znika na ujemnej półosi. W tym przypadku:

$$v(x) = \sup_{\pi \in \Pi} \mathbb{E}_x \left[\int_0^\infty e^{-qt} U(d_t^\pi) dt \right];$$

patrz np. [12].

Wielowymiarowe procesy Lévy'ego. W tym przypadku rozważa się X_t w $\mathbb{R}^d$ dla $d \geq 2$; patrz [9, 5].

Ze względu na przejrzystość dalsza część pracy będzie dotyczyć wyłącznie modelu zaprezentowanego w Rozdziale 1.

3. DUALNA REPREZENTACJA

W przypadku kiedy X_t jest procesem dyfuzji czasami udaje się pokazać dostateczną gładkość funkcji wartości v tak aby móc stosować klasyczne metody równań Hamiltona-Jacobiego-Bellmana (oznaczane dalej jako HJB). W przypadku procesów (skokowych) Lévy'ego zwykle to się nie udaje, ponieważ funkcja wartości jest ciągła (ale nie klasy $\mathcal{C}^1$) w przypadku kiedy X_t jest procesem o ograniczonym wahanu oraz jest klasy $\mathcal{C}^1$ (ale nie klasy $\mathcal{C}^2$) kiedy proces X_t ma nieograniczone wahanie. Tymczasem równanie HJB jest następującej postaci:

$$(3.1) \quad \max \{ \mathcal{L}g(x) - qg(x), 1 - g'(x) \} = 0, \quad x > 0,$$

gdzie $\mathcal{L}$ oznacza infitezymalny generator półgrupy przejścia procesu X :

$$(3.2) \quad \mathcal{L}g(x) = \frac{\sigma^2}{2} g''(x) + \eta g'(x) + \int_{\mathbb{R}_+ \setminus \{0\}} [g(x-y) - g(x) + yg'(x) \mathbf{1}_{\{y < 1\}}] \nu(dy),$$

który działa na dostatecznie gładkich funkcjach g ; patrz Sato [22, Tw. 31.5]. Powyżej miara ν jest miarą wartości bezwzględnej skoków (stąd jej nośnik jest na dodatniej półosi). Można zaproponować dwie metody radzenia sobie z problemem niedostatecznej gładkości funkcji wartości: metoda martyn-gałowa oraz metoda rozwiązań lepkościowych systemu HJB. W tej pracy skoncentruję się na pierwszej metodzie.

Przypomnijmy, że proces $\{M_t, t \geq 0\}$ jest supermartyn-gałem (martyn-gałem) (względem filtracji $\mathcal{F}_t$) jeśli $\mathbb{E}[M_t] < \infty$ oraz $\mathbb{E}[M_t | \mathcal{F}_s] \geq M_s$ ($\mathbb{E}[M_t | \mathcal{F}_s] = M_s$). Warunkowa wartość oczekiwana $\mathbb{E}[M_t | \mathcal{F}_s]$ to taka $\mathcal{F}_s$ całkowalna zmienna losowa Z , że dla każdego zdarzenia $A \in \mathcal{F}_s$ mamy $\int_A Z d\mathbb{P} = \int_A M_t d\mathbb{P}$. Niech $\tau_0^- = \inf\{t \geq 0 : X_t < 0\}$.

Definicja 3.1. Powiemy, że funkcja $g : \mathbb{R}_+ \rightarrow \mathbb{R}$ jest *stochastycznym nad-rozwiazaniem* równania HJB (3.1) jeśli g jest prawostronnie różniczkowalna z $g'_+(x) \geq 1$ oraz proces

$$(3.3) \quad M^g := \left\{ e^{-q(t \wedge \tau_0^-)} g(X_{t \wedge \tau_0^-}), t \geq 0 \right\}$$

jest jednostajnie całkowalnym nadmartyn-gałem (M_t^g tworzą rodzinę jednostajnie całkowalnym zmien-nych losowych). Oznaczmy przez $\mathcal{G}$ rodzinę stochastycznych nad-rozwiazania.

Okazuje się, że funkcja wartości v jest najmniejszym stochastycznym superrozwiązaniem (3.1).

Twierdzenie 3.2.

$$(3.4) \quad v(x) = \min_{g \in \mathcal{G}} g(x).$$

Zauważmy, że teraz w celu identyfikacji funkcji wartości formalnie wymagamy tylko istnienia pra-wostronnej pochodnej i sprawdzenia warunku supermartyn-gałowego. Konstrukcja ta przypomina kon-strukcję tzw. obwiedni Snella znanej w matematyce finansowej. Najważniejsze jest jednak poniższe twierdzenie weryfikacyjne będące oczywistym wnioskiem z powyższego twierdzenia.

Wniosek 3.3. *Jeśli dla pewnego π^* funkcja $v_{\pi^*}(x) = \mathbb{E}_x \left[\int_0^{\tau^{\pi^*}} e^{-qt} dD_t^{\pi^*} \right]$ jest stochastycznym nad-rozwiazaniem HJB (3.1), to $v(x) = v_{\pi^*}(x)$ i π^* jest optymalną strategią.*

4. STRATEGIA BARIEROWA

Zgodnie z twierdzeniem weryfikacyjnym podanym we Wniosku 3.3, zastosujemy tzw. metodę: "zgadnij i sprawdź", która polega na znalezieniu funkcji wartości dla konkretnej strategii i sprawdzeniu czy jest ona stochastycznym superrozwiązaniem. Tą wybraną strategią będzie strategia barierowa π_a , zgodnie z którą wypłacamy wszystko ponad ustalony poziom $a \geq 0$ jako dywidendy. Innymi słowy:

$$(4.1) \quad D_t^{\pi_a} = (\bar{X}_t - a) \wedge 0,$$

gdzie $\bar{X}_t := \sup_{0 \leq s \leq t} X_s$. Niech

$$v_a(x) := \mathbb{E}_x[I_q],$$

gdzie zmienna losowa

$$I_q := \int_0^{\tau^{\pi_a}} e^{-qt} dD_t^{\pi_a}$$

opisuje łączne zdyskontowane dywidendy wypłacone do momentu ruiny przy strategii π_a . W następnym kroku zidentyfikujemy $v - a(x)$ tak aby znaleźć warunki dostateczne na to aby v_a było stochastycznym superrozwiązaniem.

Zauważmy, że $v_a(x) = x - a + x_a(a)$ dla $x > a$, ponieważ kiedy $x > a$ od razu (w momencie $t = 0$) wypłacamy 'nadwyżkę' $x - a$ jak dywidendę i startujemy proces z a . Dodatkowo, dla $x \leq a$ aby móc zacząć wypłacać dywidendy najpierw musimy się znaleźć w punkcie a , który przekraczamy w sposób ciągły (ponieważ nie mamy ściśle dodatnich skoków), unikając ujemnych wartości, gdzie następuje ruina. Do tego czasu nie wypłacamy żadnych dywidend. Stąd z własności Markowa dla procesu Lévy'ego X zachodzi

$$(4.2) \quad v_a(x) = h(x)v_a(a),$$

gdzie

$$h_a(x) := \mathbb{E}_x \left[e^{-q\tau_a^+}; \tau_a^+ < \tau_0^- \right]$$

dla $\tau_a^+ = \inf\{t \geq 0 : X_t \geq a\}$. Dość łatwo jest pokazać, że h ma jednostronne pochodne oraz, że $v'_{a,-}(a) = v'_{a,+}(a) = 1$ co daje $v_a(x) = h_a(x)/h'_{a,-}(a)$. Wystarczy zatem skoncentrować się na znalezieniu funkcji $h_a(x)$, która podaje rozwiązanie tzw. dwustronnego problemu wyjścia 'w górę'. Ponownie z własności Markowa oraz braku dodatnich skoków wynika, że dla $b > a$ mamy $h_b(x) = h_a(x)h_b(a)$ i stąd istnieje funkcja $W^{(q)}(x)$ taka, że

$$(4.3) \quad h_a(x) = \frac{W^{(q)}(x)}{W^{(q)}(a)}.$$

Funkcja $W^{(q)}(x)$ jest tzw. (pierwszą) funkcją skalującą i udaje się ją jednoznacznie zidentyfikować za pomocą teorii martynałów; patrz Dodatek 8.

W tym celu na mocy twierdzenia Lévy'ego-Chińczyka dla procesu X definiujemy wykładnik Laplace'a $\psi(\theta)$:

$$(4.4) \quad \mathbb{E}[e^{\theta(X_t - X_0)}] = e^{t\psi(\theta)}, \quad \psi(\theta) = \frac{\sigma^2}{2}\theta^2 + \eta\theta + \int_0^\infty (e^{-\theta x} - 1 + \theta x \mathbf{1}_{\{|x| < 1\}})\nu(dx),$$

gdzie $\int_0^\infty x^2 \nu(dx) < \infty$. Wykładnik Laplace'a ψ ze względu na brak skoków dodatnich procesu X jest poprawnie zdefiniowany przynajmniej na dodatniej półosi, na której jest ściśle wypukły spełniający $\lim_{\theta \rightarrow \infty} \psi(\theta) = +\infty$. Dodatkowo, ψ jest ściśle rosnąca na $[\Phi(0), \infty)$, gdzie $\Phi(0)$ jest największym pierwiastkiem równania $\psi(\theta) = 0$. Przez $\Phi : [0, \infty) \rightarrow [\Phi(0), \infty)$ będziemy oznaczać prawostronną funkcję odwrotną do ψ . Wtedy funkcja $W^{(q)}$ jest niemalejącą, ciągłą i znikającą na ujemnej półosi funkcją posiadającą następującą transformatę Laplace'a:

$$(4.5) \quad \int_0^\infty e^{-\theta x} W^{(q)}(y) dy = (\psi(\theta) - q)^{-1}, \quad \theta > \Phi(q).$$

Powyższa funkcja pełni kluczową rolę w teorii fluktuacji. Można pokazać, że jeśli X ma trajektorie o ograniczonym wahanu wtedy $W^{(q)}(x)$ jest klasy $\mathcal{C}^1$ wtedy i tylko wtedy gdy miara ν nie ma atomów; patrz [13]. W przypadku kiedy X ma trajektorie o nieograniczonym wahanu wtedy $W^{(q)}(x)$ jest zawsze

klasy $\mathcal{C}^1$. Dodatkowo, jeśli X ma komponentę brownowską, tzn. $\sigma > 0$ to $\mathcal{C}^1$ może być zastąpione przez $\mathcal{C}^2$. Załóżmy od teraz, że miara skoków nie ma atomów. Wtedy $W^{(q)}(x) \in \mathcal{C}^1$. Podsumujmy:

Twierdzenie 4.1.

$$(4.6) \quad v_a(x) = \begin{cases} \frac{W^{(q)}(x)}{W^{(q)'}(a)}, & 0 \leq x \leq a, \\ x - a + \frac{W^{(q)}(a)}{W^{(q)'}(a)}, & x > a. \end{cases}$$

Zauważmy, że gładkość $v_a(x)$ jest taka sama jak funkcji skalującej $W^{(q)}(x)$. Niech a^* będzie optymalną barierą, to znaczy maksymalizująca powyższą funkcję, co jest równoważne temu, że

$$(4.7) \quad a^* = \inf\{a > 0 : W^{(q)'}(a) \leq W^{(q)'}(x) \text{ dla każdego } x \geq 0\}.$$

Czasami wygodniej jest spojrzeć szerzej na strategię barierową. Proces $\{a - U_t^{\pi_a}, t \geq 0\}$ względem $\mathbb{P}_a$ ma taki sam rozkład jak odbity proces od obecnego supremum $\{(x \wedge Y_t, t \geq 0\}$ względem $\mathbb{P}$ dla $Y_t =: \bar{X}_t - X_t$. Wtedy wypłacone dywidendy $D_t^{\pi_a}$ liczone do czasu ruiny τ^{π_a} mają taki sam rozkład jak $\bar{X}_t$ względem $\mathbb{P}$ liczony do pierwszego momentu przekroczenia a przez Y , to znaczy do $\inf\{t \geq 0 : Y_t > a\}$. Jeśli zatem $\{(t, \epsilon_t) : t \geq 0\}$ jest (markowanym) punktowym procesem Poissona wycieczek z zera procesu Y zaś L_t^{-1} związanym z nim czasem lokalnym, to po zamianie czasu mamy:

$$I_q = \int_0^\infty e^{-qL_t^{-1}} \mathbf{1}_{(\sup_{s \leq t} \bar{\epsilon}_s \leq a)} dt,$$

gdzie $\bar{\epsilon}_t$ jest wysokością wycieczki. Stąd I_q jest szczególnym przypadkiem następującej całki:

$$(4.8) \quad I_q = \int_0^\infty e^{-q\xi_t} \mathbf{1}_{(\sup_{s \leq t} \Delta\beta_s \leq a)} dt,$$

gdzie $\Delta\beta_t = \beta_t - \beta_{t-}$ oraz $(\xi, \beta) = \{(\xi_t, \beta_t) : t \geq 0\}$ jest (tutaj szczególnym) dwuwymiarowym subordynatorem.

Z powyższej obserwacji można uzyskać $\mathbb{E}_x I_q^n$ dla $n = 1, 2, 3, \dots$. Dodatkowo z twierdzeń Tauberwoskich typu Kashary (patrz [7, Tw. 4.12]) można uzyskać na przykład następujący rezultat.

Twierdzenie 4.2. *Założmy, że X spełnia warunek Spitzera-Doneya w 0, tzn. istnieje $\rho \in (0, 1)$ takie, że*

$$(4.9) \quad \lim_{t \downarrow 0} \frac{1}{t} \int_0^t \mathbb{P}(X_s \geq 0) ds = \rho.$$

Wtedy

$$\lim_{y \rightarrow \infty} \frac{-\log \mathbb{P}_x(I_q > y)}{(1 - \rho)\varpi(y)} = 1,$$

gdzie $\varpi(x)$ jest jedynym rozwiązaniem w $(0, \infty)$ równania $\psi(\theta) = \theta x$.

Warunek (4.9) jest równoważny następującemu warunkowi (patrz [10]):

$$(4.10) \quad \lim_{t \downarrow 0} \mathbb{P}(X_t \geq 0) = \rho.$$

Procesem spełniającym powyższy warunek jest na przykład spektralnie ujemny proces stabilny z indeksem $\alpha \in (1, 2)$.

5. OPTIMALNOŚĆ I ROZWIĄZANIA LEPKOŚCIOWE

Zauważmy, że wprost z definicji a^* wynika, że $v_{a^*}'(x) \geq 1$. Dodatkowo, z (4.3) wynika, że

$$\mathbb{E} \left[e^{-q\tau_0^- \wedge \tau_a^+} W^{(q)}(X_{\tau_0^- \wedge \tau_a^+}) | \mathcal{F}_t \right] = e^{-q(t \wedge \tau_0^- \wedge \tau_a^+)} W^{(q)}(X_{t \wedge \tau_0^- \wedge \tau_a^+})$$

jest jednostajnie całkownym martyngałem. Stąd proces $e^{-qt \wedge \tau_0^- \wedge \tau_a^+} v_{a^*}(X_{t \wedge \tau_0^- \wedge \tau_a^+})$ dziedziczy własność martyngałową. Wreszcie dla $x > a^*$ z (3.2) mamy, że

$$(5.1) \quad \mathcal{L}v_{a^*}(x) = \eta + \int_{\mathbb{R}_+ \setminus \{0\}} [v_{a^*}(x)(x - y) - v_{a^*}(x) + y \mathbf{1}_{\{y < 1\}}] \nu(dy)$$

niezależnie od gładkości funkcji skalującej. Z twierdzenia Dynkina zastosowanego do wykładniczo zabijanego procesu X z intensywnością q oraz z Wniosku 3.3 wynika następujący rezultat.

Twierdzenie 5.1. *Jeśli*

$$(5.2) \quad \mathcal{L}v_{a^*}(x) - qv_{a^*}(x) \leq 0 \quad \text{dla } x > a^*,$$

to $v(x) = v_{a^*}(x)$ oraz π_{a^*} jest optymalną strategią π^* .

Uwaga 5.2. Z powyższych rozważań wynika również, że strategia barierowa π_{a^*} jest zawsze optymalna w podrodzinie strategii ograniczonych przez a^* .

Zanim przyjrzymy się założeniu (5.2), zastanówmy się jaka strategia jest zawsze optymalna (bez dodatkowych założeń). Okazuje się, że tą strategią jest tzw. strategia bandowa zdefiniowana w następujący sposób. Strategia $\pi_{\underline{b}, \underline{a}}$ jest związana z ciągiem

$$b_1 = 0 \leq a_1 < b_2 \leq a_2 < \dots < b_n \leq a_n < \dots,$$

i następującą regulacją:

- (i) Kiedy $U_t^{\pi_{\underline{b}, \underline{a}}} = U_t^{\underline{b}, \underline{a}} = y \in (a_n, b_{n+1})$, wypłacamy $y - a_n$;
- (ii) Kiedy $U_t^{\underline{b}, \underline{a}} = a_n$ odbijamy proces X od bariery a_n ;
- (iii) Kiedy $U_t^{\underline{b}, \underline{a}} \in [b_n, a_n)$ nie wypłacamy dywidend.

Mamy więc trzy obszary: $\mathcal{A}_1$ gdzie wypłacamy dywidendy w postaci jednorazowej wypłaty (co odpowiada skokowi procesu regulowanego do najbliższej 'odbijającej' bariery a_n), $\mathcal{A}_2$ gdzie proces regulowany jest odbijany w a_n i $\mathcal{A}_3$ gdzie nie są wypłacane dywidendy (brak regulacji). Przypadek $b_1 = 0$ i $a_1 = a^*$ odpowiada strategii barierowej. Argumenty oparte o indukcję matematyczną oraz obserwacji podanej w Uwadze 5.2 dają (po dość zaawansowanej analizie) następujące twierdzenie.

Twierdzenie 5.3. *Strategia bandowa jest zawsze optymalna.*

Z tą strategią nieodłącznie związane jest rozwiązanie lepkościowe systemu (3.1). W przypadku kiedy można pokazać, że funkcja wartości v jest wystarczająco gładka to równanie staje się zwykłym równaniem różniczkowo-całkowym. Zaczniemy od tego, że dość łatwo jest pokazać, że funkcja $v(x)$ jest zawsze lokalnie Lipschitzowska.

Definicja 5.4. Funkcję lokalnie Lipschitzowską $\bar{u} : \mathbb{R}_+ \rightarrow \mathbb{R}$ nazywamy *nad-rozwiazaniem lepkościowym* (3.1) w $x \in \mathbb{R}_+$ jeśli każda funkcja klasy $\mathcal{C}^2$ $\varphi : \mathbb{R}_+ \rightarrow \mathbb{R}$ taka, że $\varphi(x) = \bar{u}(x)$ oraz $\bar{u} - \varphi$ osiąga minimum w x , spełnia następującą nierówność:

$$\max \{ \mathcal{L}\varphi(x) - q\varphi(x), 1 - \varphi'(x) \} \leq 0.$$

Podobnie, funkcję lokalnie Lipschitzowską $\underline{u} : \mathbb{R}_+ \rightarrow \mathbb{R}$ nazywamy *pod-rozwiazaniem lepkościowym* (3.1) w $x \in \mathbb{R}_+$ jeśli każda funkcja klasy $\mathcal{C}^2$ $\vartheta : \mathbb{R}_+ \rightarrow \mathbb{R}$ taka, że $\vartheta(x) = \underline{u}(x)$ oraz $\underline{u} - \vartheta$ osiąga minimum w x , spełnia następującą nierówność:

$$\max \{ \mathcal{L}\vartheta(x) - q\vartheta(x), 1 - \vartheta'(x) \} \geq 0.$$

Funkcja, która jest jednocześnie pod-rozwiazaniem i nad-rozwiazaniem lepkościowym będziemy nazywać rozwiązaniem lepkościowym (3.1).

Twierdzenie 5.5. *Funkcja v jest rozwiązaniem lepkościowym systemu (3.1).*

Mając to rozwiązanie można również zidentyfikować bandową strategię optymalną:

$$\begin{aligned} \mathcal{A}_1 &= \{x \in \mathbb{R}_+ : \mathcal{L}v(x) - qv(x) < 0, 1 - v'(x) = 0\} \\ \mathcal{A}_2 &= \{x \in \mathbb{R}_+ : \mathcal{L}v(x) - qv(x) = 0\} \\ \mathcal{A}_3 &= (\mathcal{A}_1 \cup \mathcal{A}_3)^c. \end{aligned}$$

Powyższy rezultat ma ogromną wagę choćby ze względu na analizę numeryczną. Jednakże nawet jeśli wiemy jaka strategia jest zawsze optymalna intrygujące pozostaje pytanie kiedy najprostsza strategia barierowa π_{a^*} jest optymalna, lub, innymi słowy, kiedy zachodzi warunek (5.2). Oczywiście optymalne warunki powinny być wyrażone poprzez wyjściowe parametry modelu (η, σ, μ) czyli przez tzw. *trójkę Lévy'ego*. Korzystając z postaci funkcji $v_{a^*}(x)$ podanej w (4.6) oraz (5.1) można znaleźć poprzez dość proste rachunki zaskakujący warunek dostateczny na to aby zachodziła nierówność (5.2).

Twierdzenie 5.6. *Jeśli*

$$(5.3) \quad W^{(q),\prime}(x) \geq W^{(q),\prime}(y) \quad \text{dla każdego } x > y > a^*,$$

to $v(x) = v_{a^*}(x)$ oraz π_{a^*} jest optymalną strategią.

Zgodnie z definicją a^* podaną w (4.7) dostateczny warunek (5.3) mówi, że strategia barierowa jest optymalna jeśli funkcja skalująca jest wypukła po osiągnięciu globalnego minimum swojej pochodnej. Ta własność funkcji skalującej jest związana z innym ciekawym fenomenem opartym o teorię potencjału subordynatorów, który opiszemy w następnym rozdziale.

6. FUNKCJA SKALUJĄCA I FUNKCJE BERNSTEINA

Zacznijmy od tego, że q -ta funkcja skalująca wyraża się poprzez zerową funkcję skalującą na nowej mierze probabilistycznej $\mathbb{P}^{\Phi(q)}$ zdefiniowanej poprzez pochodną Radona-Nikodyma typu Girsanowa:

$$(6.1) \quad \left. \frac{d\mathbb{P}_x^{\Phi(q)}}{d\mathbb{P}_x} \right|_{\mathcal{F}_t} = \mathcal{E}_t(\Phi(q)),$$

gdzie

$$(6.2) \quad \mathcal{E}_t(\theta) := e^{\theta(X_t - X_0) - \psi(\theta)t}$$

jest wykładniczym martyngałem. Przypomnijmy, że $\Phi(q) = \psi^{-1}(q)$ dla wykładnika Laplace'a ψ procesu X oraz ze względu na założenie, że proces X zmierza do nieskończoności, mamy $\Phi(0) > 0$. Na $\mathbb{P}^{\Phi(q)}$ proces X pozostaje spektralnie ujemnym procesem Lévy'ego z nowym wykładnikiem Laplace'a

$$(6.3) \quad \psi_q(\theta) = \Psi(\theta + \Phi(q)) - q.$$

Formalnie mamy:

$$(6.4) \quad W^{(q)}(x) = e^{\Phi(q)x} W_{\Phi(q)}(x),$$

gdzie $W_{\Phi(q)}(x) = W_{\Phi(q)}^{(0)}(x)$ jest zerową funkcją skalującą na $\mathbb{P}^{\Phi(q)}$ co z (4.5) jest równoważne faktowi, że

$$(6.5) \quad \int_0^\infty e^{-\theta x} W_{\Phi(q)}(y) dy = (\psi_q(\theta))^{-1};$$

patrz [15]. Z procesem odbitym w infimum $\hat{Y}_t = X_t - \inf_{s \leq t} X_s$ można związać czas lokalny w 0, $\{\hat{L}_t, t \geq 0\}$ oraz rozważać schodzący proces drabinowy $\{(\hat{L}_t^{-1}, \hat{H}_t), t \geq 0\}$, gdzie $\hat{H}_t := X_{\hat{L}_t^{-1}}$ dla $t < \hat{L}_\infty$. Dla tego (zabijanego wykładniczo) dwuwymiarowego subordynatora możemy zdefiniować jego wykładnik Laplace'a $\hat{\kappa}$ w następujący sposób:

$$\mathbb{E} \left[e^{-\theta \hat{L}_1^{-1} - \beta \hat{H}_1} \right] = e^{-\kappa(\theta, \beta)}.$$

Ze względu na brak dodatnich skoków wchodzący proces drabinowy $H_t := X_{L_t^{-1}}$ dla czasu lokalnego w supremum L_t jest liniowy. Z faktoryzacji Wienera-Hopfa (patrz [22] i [17]) na $\mathbb{P}^{\Phi(q)}$ mamy:

$$(6.6) \quad \psi_q(\theta) = \theta \hat{\kappa}(q, \Phi(q) + \theta).$$

Stąd:

$$(6.7) \quad W_{\Phi(q)}(x) = \mathbb{E}^{\Phi(q)} \int_0^\infty \mathbf{1}_{\{\hat{H}_t \in [0, x]\}} dt$$

jest miarą potencjałową (funkcją odnowy) subordynatora $\hat{H}$ z wykładnikiem Laplace'a $\hat{\kappa}(q, \cdot)$ na $\mathbb{P}^{\Phi(q)}$.

Założmy teraz, że na $\mathbb{P}$ miara skoków ν ma gęstość $\varrho(x)$ (tzn. $\nu([0, y]) = \int_0^y \varrho(z) dz$), która jest log-wypukła.

Wtedy funkcja $x \rightarrow \nu(x, \infty)$ jest również log-wypukła. Z [14, Lem. 2.3] miara skoków drabinowego $\hat{H}$ na $\mathbb{P}^{\Phi(q)}$ ma miarę Υ równą

$$(6.8) \quad \Upsilon(x, \infty) := e^{\Phi(q)x} \int_x^\infty e^{-\Phi(q)y} \nu(y, \infty) dy.$$

Funkcja $x \rightarrow \Upsilon(x, \infty)$ jest log-wypukła. Z [23, Tw. 2.4] i [14, Lem. 2.2] wynika, że $\hat{\kappa}(q, \cdot)$ jest funkcją Bernsteina z nierosnącą i wypukłą potencjałową gęstością $u_q(x)$ spełniającą równanie Volterry:

$$d^* u_q(x) + \int_0^x \Upsilon(x-y, \infty) u_q(y) dy = 1, \quad x > 0,$$

gdzie d^* jest dryfem $\hat{H}_t$, tzn. $d^* = \lim_{\theta \rightarrow \infty} \hat{\kappa}(q, \theta)/\theta$. Zatem $\hat{\kappa}(q, \Phi(q) + \cdot)$ jest również funkcją Bernsteina z gęstością $e^{-\Phi(q)x} u_q(x)$, to znaczy, że

$$\frac{1}{\hat{\kappa}(q, \Phi(q) + \theta)} = \int_0^\infty e^{-\theta x} e^{-\Phi(q)x} u_q(x) dx.$$

Na mocy wzorów (6.5), (6.6) oraz (6.7) mamy, że

$$(6.9) \quad W_{\Phi(q)}(x) = d + \int_0^x e^{-\Phi(q)y} u_q(y) dy,$$

gdzie $d = \lim_{\theta \rightarrow \infty} 1/\hat{\kappa}(q, \Phi(q) + \theta) \geq 0$.

Korzystając z (6.4) oraz (6.9) można udowodnić następujące twierdzenie.

Twierdzenie 6.1. *Założmy, że gęstość miary skoków procesu Lévy'ego X ma log-wypukłą gęstość. Wtedy $v(x) = v_{a^*}(x)$ i strategia barierowa jest optymalna.*

Uwaga 6.2. Ponieważ każda funkcja kompletnie monotoniczna jest log-wypukła, więc jeśli miara skoków ma kompletnie monotoniczną gęstość, to strategia barierowa jest optymalna. Założenie to pojawia się też w innych rezultatach związanych najczęściej z procesem supremum $\bar{X}_t$ lub wyjściem procesu X z pewnego obszaru (najczęściej półprostej); patrz np. [18] i inne prace tego autora.

7. PRZYKŁADY

Liniowy ruch Browna. Jeśli $X_t = \sigma B_t + \eta t$ dla $\sigma > 0$, to

$$W^{(q)}(x) = \frac{1}{\sigma^2 \delta} [e^{(-\omega + \delta)x} - e^{-(\omega + \delta)x}],$$

gdzie $\delta = \sigma^{-2} \sqrt{\eta^2 + 2q\sigma^2}$ i $\omega = \mu / \sigma^2$. Wtedy z Tw. 6.1 strategią optymalną jest strategia barierowa π_{a^*} z

$$a^* = \log \left| \frac{\delta + \omega}{\delta - \omega} \right|^{1/\delta}.$$

Model Craméra-Lundberga z wykładniczymi skokami. Jeśli X jest dany w (1.2), gdzie C_i mają rozkład wykładniczy z parametrem μ , to $\psi(\theta) = (\eta + \mathbb{E}C_1)\theta - \lambda\theta/(\mu + \theta)$ i

$$W^{(q)}(x) = p^{-1} (A_+ e^{q^+(q)x} - A_- e^{q^-(q)x}),$$

gdzie $A_\pm = \frac{\mu + q^\pm(q)}{q^+(q) - q^-(q)}$ z $q^+(q) = \Phi(q)$ i $q^-(q)$ będącymi pierwiastkami kwadratowego równania $\psi(\theta) = q$. Wtedy z Tw. 6.1 strategią optymalną jest strategia barierowa π_{a^*} z

$$a^* = \frac{1}{q^+(q) - q^-(q)} \log \frac{q^-(q)^2(\mu + q^-(q))}{q^+(q)^2(\mu + q^+(q))}.$$

Przykład Azcue-Muler podany w [4]. Jest to przykład procesu, dla którego strategia barierowa nie jest optymalna. Jeśli X jest dany w (1.2), gdzie C_i mają rozkład Gamma rzędu 2 z parametrem $\mu = 1$, tzn.

$$\mathbb{P}(C_1 \in dy) = y e^{-y} dy.$$

Czyli gęstość skoków nie jest log-wypukła. Dodatkowo niech $\lambda = 10$, $\eta = \frac{97}{5}$, $q = \frac{1}{10}$. Wtedy $\psi(\theta) - q = (\eta + \mathbb{E}C_1)\theta + \lambda(\frac{\mu}{\mu + \theta})^2 - \lambda - q = \frac{\eta + \mathbb{E}C_1}{(\mu + \theta)^2}(\theta + \zeta_1)(\theta + \zeta_2)(\theta - \zeta_0)$, gdzie $\zeta_0 \approx 0.0396$, $\zeta_1 \approx 0.0794$, $\zeta_2 \approx 1.4882$. Stąd:

$$W^{(q)}(x) = \sum_{i=1}^3 e^{\zeta_i x} A_i$$

dla pewnych, jawnych stałych A_i . Optymalną strategią π^* jest strategia bandowa z bandami $a_1 \approx 1.83$ i $b_1 \approx 10.45$.

PODZIĘKOWANIA

Praca powstała w wyniku realizacji projektu badawczego o nr 2013/09/B/HS4/01496 finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki.

8. DODATEK

W tym dodatku (w oparciu o [15]) krótko opiszemy jak za pomocą a teorii martyngałów rozwiązujemy się problem wyjścia (4.3):

$$h_a(x) = \mathbb{E}_x \left[e^{-q\tau_a^+}; \tau_a^+ < \tau_0^- \right] = \frac{W^{(q)}(x)}{W^{(q)}(a)}.$$

Główną rolę spełnia tzw. martyngał Kella–Whitta (lub martyngał Kennedy’ego):

$$(8.1) \quad K_t := \psi(\theta) \int_0^t \mathbb{E}^{-\theta Y_s} ds + 1 - \mathbb{E}^{-\theta Y_t} - \theta \bar{X}_t,$$

którego martyngałowość wynika z równości:

$$dK_t = -e^{-\theta \bar{X}_t + \psi(\theta)t} d\mathcal{E}_t(\theta)$$

dla $\mathcal{E}_t(\theta)$ podanego w (6.2). Niech $\mathbf{e}_q$ będzie niezależną od procesu X zmienną losową z parametrem q . Zauważmy, że stosując twierdzenie Dooba o optymalnym momencie zatrzymania mamy:

$$\mathbb{E}_x \left(\frac{\mathcal{E}_{t \wedge \tau_a^+}(\Phi(q))}{\mathcal{E}_0(\Phi(q))} \right) = \mathbb{E}_x \left(e^{\Phi(q)(X_{t \wedge \tau_a^+} - x) - q(t \wedge \tau_a^+)} \right) = 1.$$

Czyli

$$(8.2) \quad \mathbb{P}_x(\bar{X}_{\mathbf{e}_q} > a) = \mathbb{P}(\tau_a^+ < \mathbf{e}_q) = \mathbb{E}_x(e^{-q\tau_a^+}; \tau_a^+ < \infty) = e^{-\Phi(q)(a-x)}.$$

Stąd zmienna losowa $\bar{X}_{\mathbf{e}_q}$ na $\mathbb{P}$ ma rozkład wykładniczy z parametrem $\Phi(q)$. Ważna jest też w geometrycznej obserwacji, że $-\underline{X}_t := \inf_{s \leq t} X_s$ ma taki sam rozkład jak Y_t . Ponownie stosując twierdzenie Dooba o optymalnym momencie zatrzymania dla K_t używając powyższej obserwacji uzyskujemy:

$$(8.3) \quad \mathbb{E}(\mathbb{E}^{\theta \underline{X}_{\mathbf{e}_q}}) = \frac{q(\theta - \Phi(q))}{\Phi(q)(\psi(\theta) - q)}.$$

Założmy na początku, że $\psi'(0^+) > 0$ czyli $X_t \rightarrow \infty$ prawie wszędzie. Wtedy zmienna losowa $-\underline{X}_\infty$ jest skończona prawie wszędzie. Wzięcie $q \downarrow 0$ w (8.3) daje:

$$\mathbb{E}(e^{\theta \underline{X}_\infty}) = \psi'(0) \frac{\theta}{\psi(\theta)}.$$

Całkowanie przez części produkuje:

$$\begin{aligned} \mathbb{E}(e^{\theta \underline{X}_\infty}) &= \int_{[0, \infty)} e^{-\theta x} \mathbb{P}(-\underline{X}_\infty \in dx) \\ &= \theta \int_0^\infty e^{-\theta x} \mathbb{P}(-\underline{X}_\infty < x) dx \\ &= \theta \int_0^\infty e^{-\theta x} \mathbb{P}_x(\underline{X}_\infty > 0) dx. \end{aligned}$$

Definiując zerową funkcję skalującą w następujący sposób:

$$(8.4) \quad W^{(0)}(x) = W(x) = \frac{1}{\psi'(0^+)} P_x(\underline{X}_\infty > 0).$$

łatwo sprawdzić, że spełnia ona definicję: jest lewostronnie ciągła, znika na ujemnej półosi i ma transformatę Laplace'a $1/\psi(\theta)$ dla wszystkich $\theta > 0$. Korzystając z mocnej własności Markowa oraz z faktu, że proces Lévy'ego jest spektralnie ujemny (brak dodatnich skoków) uzyskujemy:

$$\begin{aligned}
 \mathbb{P}_x(\underline{X}_\infty > 0) &= \mathbb{E}_x \mathbb{P}_x(\underline{X}_\infty > 0 \mid \mathcal{F}_{\tau_a^+}) \\
 (8.5) \quad &= \mathbb{E}_x \left(\mathbb{P}_a(\underline{X}_\infty > 0); \tau_a^+ < \tau_0^- \right) + \mathbb{E}_x \left(\mathbb{P}_{X_{\tau_0^-}}(\underline{X}_\infty > 0); \tau_a^+ > \tau_0^- \right) \\
 &= \mathbb{P}_a(\underline{X}_\infty > 0) \mathbb{P}_x(\tau_a^+ < \tau_0^-).
 \end{aligned}$$

Czyli:

$$(8.6) \quad \mathbb{P}_x(\tau_a^+ < \tau_0^-) = \frac{W(x)}{W(a)}.$$

Założmy teraz, że $q > 0$ lub $\psi'(0) < 0$ i $q = 0$. Z wypukłości wykładnika Laplace'a ψ wynika, że $\psi'_q(0) = \psi'(\Phi(q)) > 0$ dla ψ_q zdefiniowanego w (6.3). Zamiana miary (6.1) daje teraz ogólne rozwiązanie:

$$\begin{aligned}
 \mathbb{E}_x \left(e^{-q\tau_a^+}; \tau_a^+ < \tau_0^- \right) &= \mathbb{E}_x \left(\frac{\mathcal{E}_{\tau_a^+}(\Phi(q))}{\mathcal{E}_0(\Phi(q))} \mathbf{1}_{(\tau_a^+ < \tau_0^-)} \right) e^{-\Phi(q)(a-x)} \\
 &= e^{-\Phi(q)(a-x)} \mathbb{P}_x^{\Phi(q)}(\tau_a^+ < \tau_0^-) = \frac{W^{(q)}(x)}{W^{(q)}(a)}
 \end{aligned}$$

dla q -tej funkcji skalującej $W^{(q)}$ podanej w (6.4). Co więcej, dla $\theta > \Phi(q)$ mamy:

$$\begin{aligned}
 \int_0^\infty e^{-\theta x} W^{(q)}(x) dx &= \int_0^\infty e^{-(\theta - \Phi(q))x} W_{\Phi(q)}(x) dx \\
 &= \frac{1}{\psi_{\Phi(q)}(\theta - \Phi(q))} \\
 (8.7) \quad &= \frac{1}{\psi(\theta) - q},
 \end{aligned}$$

co jest zgodne z definicją (4.5).

LITERATURA

- [1] Albrecher, H., i S. Thonhauser (2009) Optimality results for dividend problems in insurance, *RACSAM Revista de la Real Academia de Ciencias, Serie A, Matematicas* **103**, 295–320.
- [2] Avram, F., Palmowski, Z. i Pistorius, M.R. (2007) On the optimal dividend problem for a spectrally negative Lévy process, *Ann. Appl. Probab.* **17**, 156–180.
- [3] Avram, F., Palmowski, Z. i Pistorius, M. (2015) On Gerber-Shiu functions and optimal dividend distribution for a Lévy risk-process in the presence of a penalty function, *Ann. Appl. Probab.* **25**(4), 1868–1935.
- [4] Azcue, P. i Muler, N. (2005) Optimal reinsurance and dividend distribution policies in the Cramér-Lundberg model, *Mathematical Finance* **15**, 261–308.
- [5] Azcue, P., Muler, N. i Palmowski, Z. (2015) Optimal Dividend Payment for a two-dimensional insurance risk process, Złożony do publikacji.
- [6] Bayraktar, E., Kyprianou, A. i Yamazaki, K. (2013) On optimal dividends in the dual model, *ASTIN Bulletin* **43**, 359–372.
- [7] Bingham, N., Goldie, C. i Teugels, J. (1987) *Regular variation*, Cambridge University Press.
- [8] Czarna, I. i Palmowski, Z. (2014) Dividend problem with Parisian delay for a spectrally negative Lévy risk process, *Journal of Optimization Theory and Applications* **161**, 239–256.
- [9] Czarna, I. i Palmowski, Z. (2011) De Finetti's dividend problem and impulse control for a two-dimensional insurance risk process, *Stochastic Models* **27**, 220–250.
- [10] Doney, R.A. (1995) Spitzer's condition and ladder variables in random walks, *Probab. Theory Related Fields* **101**, 577–580.
- [11] De Finetti, B. (1957) Su un'impostazione alternativa della teoria collettiva del rischio, *Trans. XV Intern. Congress Act.* **2**, 433–443.
- [12] Grandits, P., Hubalek, F., Schachermayer, W. i Zigo, M. (2007) Optimal expected exponential utility of dividend payments in Brownian risk model, *Scandinavian Actuarial Journal* **2**, 73–107.

- [13] Hubalek, F. i Kyprianou, E. (2010) Old and New Examples of Scale Functions for Spectrally Negative Lévy Processes, *Progress in Probability* **63**, 119–145.
- [14] Kyprianou, A.E., Rivero, V. i Song, R. (2010) Convexity and smoothness of scale functions and de Finetti's control problem, *J. Theor. Probab.* **23**, 547–564.
- [15] Kyprianou, A. i Palmowski, Z. (2004) A martingale review of some fluctuation theory for spectrally negative Lévy processes, *Séminaire de Probabilités* **38**, 16–29.
- [16] Kyprianou, A. i Palmowski, Z. (2007) Distributional study of De Finetti's dividend problem for a general Lévy insurance risk process, *J. Appl. Probab.* **44(2)**, 428–443.
- [17] Kyprianou, A. (2006) *Introductory lectures on fluctuations on fluctuations of Lévy processes with applications*, Springer.
- [18] Kwaśnicki, M. (2013) Rogers functions and fluctuation theory, <http://arxiv.org/abs/1312.1866>.
- [19] Loeffen, R. (2008) On optimality of the barrier strategy in de Finetti's dividend problem for spectrally negative Lévy processes, *Ann. Appl. Probab.* **18**, 1669–1680.
- [20] Marciniak, E. i Palmowski, Z. (2015) On the optimal dividend problem for insurance risk models with surplus-dependent premiums, *J. Optim. Theor. Appl.*
- [21] Paulsen J. (2007) Optimal dividend payments until ruin of diffusion processes when payments are subject to both fixed and proportional costs, *Adv. in Appl. Probab.* **39(3)**, 669–689.
- [22] Sato, K. (1999) *Lévy processes and infinitely divisible distributions*, Cambridge University Press, Cambridge.
- [23] Song, R. i Vondraček, Z. (2006) Potential theory of special subordinators and subordinate killed stable processes, *J. Theor. Probab.* **19**, 817–847.

INSTYTUT MATEMATYCZNY, UNIWERSYTET WROCŁAWSKI.

E-mail address: zbigniew.palmowski@uwr.edu.pl